

Giovanni Ceva (1647–1736) olasz matematikus tétele arra ad szükséges és elégséges feltételt, hogy egy háromszög egy-egy csúcsán áthaladó három egyenes mikor párhuzamos, vagy metszi egymást egy pontban. Bevezetésképpen idézzük fel a tételt:

1. tétel (Ceva tétele). *Legyen D, E, F rendre az ABC háromszög BC, AC és AB oldalának egy-egy pontja. $\frac{AF}{FB} \cdot \frac{BD}{DC} \cdot \frac{CE}{EA} = 1$ akkor és csak akkor, ha az AD, BE és CF egyenesek egy ponton mennek át, vagy párhuzamosak.*

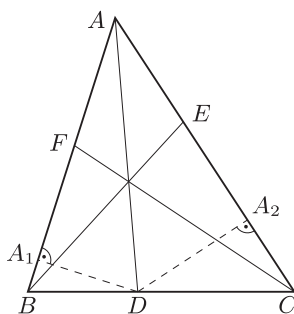
A bizonyítás megtalálható például Hajós György: *Bevezetés a geometriába* c. könyvében [2].

Sok feladatban azonban az említett feltétel bonyolult számításokra vezet. Versenyeken, ahol a feladatok megoldása időhöz van kötve, fontos, hogy minél egyszerűbb, könnyebben használható feltételeket tudjunk felírni. A Ceva-tétel következő, trigonometrikus alakját Matolcsi Máté dolgozatából [4] vettem át:

2. tétel (Ceva tétele, trigonometrikus változat). *Az AD, BE és CF egyenesek akkor és csak akkor párhuzamosak vagy mennek át egy ponton, ha*

$$\frac{\sin \sphericalangle BAD}{\sin \sphericalangle DAC} \cdot \frac{\sin \sphericalangle CBE}{\sin \sphericalangle EBA} \cdot \frac{\sin \sphericalangle ACF}{\sin \sphericalangle FCB} = 1,$$

azaz az AD, BE és CF szakaszok megfelelő oldalaktól vett távolságarányainak szorzata 1 (1. ábra).

1. ábra

Bizonyítás. Bocsássunk merőlegeseket D -ből az AB és AC oldalakra! A talppontok legyenek A_1 és A_2 . Tegyük fel, hogy AD, BE és CF egy ponton mennek át. Vegyük észre, hogy

$$\frac{\sin \sphericalangle BAD}{\sin \sphericalangle DAC} = \frac{DA_1}{DA_2} = \frac{BD \sin \beta}{DC \sin \gamma}$$

és ez éppen az AD egyenesnek az AB és AC oldalegyenesektől mért távolságaránya. Hasonlóképpen $\frac{\sin \sphericalangle CBE}{\sin \sphericalangle EBA} = \frac{CE \sin \gamma}{EA \sin \alpha}$, valamint $\frac{\sin \sphericalangle ACF}{\sin \sphericalangle FCB} = \frac{AF \sin \alpha}{FB \sin \beta}$. Összeszorozva

$$\begin{aligned} \frac{\sin \sphericalangle BAD}{\sin \sphericalangle DAC} \cdot \frac{\sin \sphericalangle CBE}{\sin \sphericalangle EBA} \cdot \frac{\sin \sphericalangle ACF}{\sin \sphericalangle FCB} &= \frac{BD \sin \beta}{DC \sin \gamma} \cdot \frac{CE \sin \gamma}{EA \sin \alpha} \cdot \frac{AF \sin \alpha}{FB \sin \beta} \\ &= \frac{BD}{DC} \cdot \frac{CE}{EA} \cdot \frac{AF}{FB} = 1. \end{aligned}$$

Megfordítva, ha

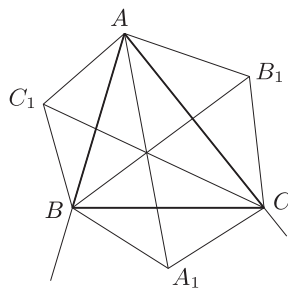
$$\frac{\sin \sphericalangle BAD}{\sin \sphericalangle DAC} \cdot \frac{\sin \sphericalangle CBE}{\sin \sphericalangle EBA} \cdot \frac{\sin \sphericalangle ACF}{\sin \sphericalangle FCB} = 1,$$

akkor ugyanígy bizonyíthatjuk, hogy $\frac{BD}{DC} \cdot \frac{CE}{EA} \cdot \frac{AF}{FB} = 1$, azaz AD, BE és CF egy ponton mennek át. $\square$

Egy szintén rövid, ám Ceva tételét nem használó bizonyítás olvasható a KöMaL egy régebbi számában [1]. Megjegyzendő, hogy a tétel mindkét változata szerepel a *Theorems in the geometry of the triangle* c. angol nyelvű jegyzetben [3].

Térjünk most már rá az alkalmazásokra. Figyeljük meg, hogy az alábbiakban az eredeti Ceva-tételt csak nehezen tudnánk alkalmazni, míg a trigonometrikus változat a szinusz-tétel segítségével jól alakítható összefüggéseket eredményez.

1. feladat. *Legyenek a hegyesszögű ABC háromszög oldalaira írt hasonló egyenlőszárú háromszögek ABC_1, BCA_1 és CAB_1 . Ekkor az AA_1, BB_1 és CC_1 szakaszok egy ponton mennek át (2. ábra).*

2. ábra

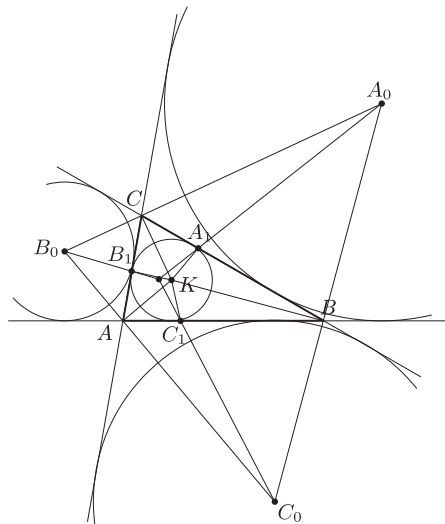
Bizonyítás. A módosított Ceva-tételt alkalmazzuk:

$$\begin{aligned} & \frac{\sin BAA_1 \sphericalangle}{\sin A_1AC \sphericalangle} \cdot \frac{\sin CBB_1 \sphericalangle}{\sin B_1BA \sphericalangle} \cdot \frac{\sin ACC_1 \sphericalangle}{\sin C_1CB \sphericalangle} = \\ &= \frac{A_1C}{\sin A_1AC \sphericalangle} \cdot \frac{\sin BAA_1 \sphericalangle}{BA_1} \cdot \frac{B_1A}{\sin B_1BA \sphericalangle} \cdot \frac{\sin CBB_1 \sphericalangle}{CB_1} \cdot \frac{C_1B}{\sin C_1CB \sphericalangle} \cdot \frac{\sin ACC_1 \sphericalangle}{AC_1} = \\ &= \frac{A_1A}{\sin A_1CA \sphericalangle} \cdot \frac{\sin ABA_1 \sphericalangle}{A_1A} \cdot \frac{B_1B}{\sin B_1AB \sphericalangle} \cdot \frac{\sin BCB_1 \sphericalangle}{B_1B} \cdot \frac{C_1C}{\sin C_1BC \sphericalangle} \cdot \frac{\sin CAC_1 \sphericalangle}{C_1C} = \\ &= \frac{\sin ABA_1 \sphericalangle}{\sin A_1CA \sphericalangle} \cdot \frac{\sin BCB_1 \sphericalangle}{\sin B_1AB \sphericalangle} \cdot \frac{\sin CAC_1 \sphericalangle}{\sin C_1BC \sphericalangle} = 1, \end{aligned}$$

ahol az első lépésben azt használtuk ki, hogy a háromszögek egyenlő szárúak, a második lépésben pedig a szinusztételt. Végül a számlálóban és a nevezőben egyenlő szögek maradtak, hiszen az oldalakra írt háromszögek hasonlósága miatt $ABA_1 \sphericalangle = C_1BC \sphericalangle$, $BCB_1 \sphericalangle = A_1CA \sphericalangle$ és $CAC_1 \sphericalangle = B_1AB \sphericalangle$. $\square$

A következő feladat az 1990. évi Kürschák-versenyen szerepelt:

2. feladat (Kürschák-feladat). Az ABC háromszög beírt körének középpontja legyen K , a hozzáírt körök középpontjai legyenek A_0, B_0, C_0 . Jelölje A_1 a BC oldal és a BKC szög felezőjének, B_1 az AC oldal és a AKC szög felezőjének, C_1 pedig az AB oldal és a AKB szög felezőjének a metszéspontját. Ekkor az A_0A_1, B_0B_1, C_0C_1 egyenesek egy ponton mennek át.

3. ábra

Bizonyítás. A_0, B_0, C_0 a megfelelő külső szögfelezők metszéspontja, így az A, B, C csúcsok az $A_0B_0C_0$ háromszög oldalaira esnek. Az A_0A_1 egyenesre vonatkozó távolságarány az $A_0B_0C_0$ háromszögben

$$\frac{CA_1 \cdot \sin BCA_0 \sphericalangle}{A_1B \cdot \sin CBA_0 \sphericalangle} = \frac{CA_1 \cdot \cos \frac{\gamma}{2}}{A_1B \cdot \cos \frac{\beta}{2}}.$$

Hasonlóan kaphatók a B_0B_1 és a C_0C_1 egyenesre vonatkozó távolságarányok, így e három arány szorzata

$$\frac{CA_1}{A_1B} \cdot \frac{AB_1}{B_1C} \cdot \frac{BC_1}{C_1A}.$$

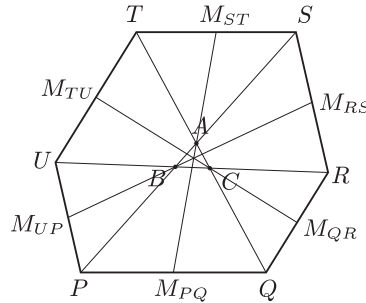
A szögfelezőtétel szerint másfelől

$$\frac{CA_1}{A_1B} = \frac{CK}{BK}, \quad \frac{AB_1}{B_1C} = \frac{AK}{CK} \quad \text{és} \quad \frac{BC_1}{C_1A} = \frac{BK}{AK},$$

az említett három arány szorzata tehát 1. Ceva tételének módosított változata szerint tehát az A_0A_1 , B_0B_1 , C_0C_1 egyenesek egy ponton mennek át. $\square$

A következő feladat egy olimpiai válogatóversenyen szerepelt 1991-ben:

3. feladat. Legyenek a $PQRSTU$ hatszög szemközti oldalai párhuzamosak. Igazoljuk, hogy a szemközti oldalak felezőpontjait összekötő $M_{PQ}M_{ST}$, $M_{QR}M_{TU}$ és $M_{RS}M_{UP}$ szakaszok egy ponton mennek át (4. ábra).

4. ábra

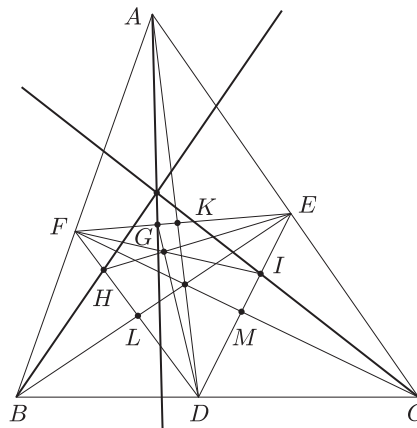
Bizonyítás. Hogy a Ceva-tételt alkalmazhassuk, találnunk kell egy olyan háromszöget, amelynek a csúcsain mennek át a megadott szakaszok. Húzzuk meg a PS , QT és RU átlókat. Ismeretes, hogy egy trapéz átlóinak a metszéspontja rajta van a trapéz párhuzamos oldalait összekötő középvonalán, ezért például M_{PQ} , A és M_{ST} egy egyenesen vannak. (Valóban, PQ és ST párhuzamossága miatt az APQ és az AST háromszögek hasonlóak. Az A fixpontú középpontos hasonlóság, ami P -t S -be, Q -t pedig T -be viszi át, M_{PQ} -t M_{ST} -be viszi, tehát ezek egyenese áthalad A -n.) Egy kis átfogalmazással most már az a feladatunk, hogy belássuk, hogy az ABC háromszög csúcsain áthaladó $M_{PQ}M_{ST}$, $M_{QR}M_{TU}$ és $M_{RS}M_{UP}$ egyenesek egy ponton mennek át. Írjuk fel M_{PQ} távolságát az oldalaktól. Most azonban ne az A csúcsnál levő szöge(ke)t használjuk, hanem az APQ háromszög másik két szögét, amelyekről többet tudunk. Eszerint M_{PQ} távolsága az AB és AC oldalaktól $PM_{PQ} \cdot \sin SPQ \triangleleft$, illetve $M_{PQ}Q \cdot \sin PQT \triangleleft$, és minthogy M_{PQ} felezőpont, ezek aránya $\frac{\sin SPQ \triangleleft}{\sin PQT \triangleleft}$. A szinusz-tétel szerint ez megegyezik $\frac{AQ}{AP}$ -vel, ami az APQ és az ATS háromszögek már említett hasonlósága miatt $\frac{QT}{PS}$ -sel egyenlő. Hasonlóan kapjuk, hogy M_{RS} -nek a BC és BA oldalegyenesektől vett távolságainak aránya $\frac{PS}{UR}$, míg M_{TU} távolságainak aránya a CA és CB oldalegyenesektől $\frac{UR}{QT}$. Ezen arányok szorzata 1, tehát $M_{PQ}M_{ST}$, $M_{QR}M_{TU}$ és $M_{RS}M_{UP}$ valóban egy ponton mennek át. $\square$

Végül egy érdekes típusfeladat:

4. feladat. Legyenek az ABC háromszögben az AD , BE és CF szögfelezők, a DEF háromszögben pedig a DG , EH és FI szakaszok magasságok. Bizonyítsuk be, hogy ekkor az AG , BH és CI szakaszok egy ponton mennek át.

Ha pusztán az eredeti Ceva tétellel bizonyítanánk, meglehetősen sok, bonyolult arányt kellene kiszámítanunk. Szerencsére az általunk használt trigonometrikus változattal egy egyszerű, egyben jóval általánosabb állítást kapunk.

5. feladat. Ha az ABC háromszögben az AD , BE és CF szakaszok egy ponton mennek át, valamint a DEF háromszögben a DG , EH és FI szakaszok egy ponton mennek át, akkor az AG , BH és CI szakaszok is egy ponton mennek át.

5. ábra

Bizonyítás. Legyen K az AD és EF , L a BE és DF , M pedig a CF és DE szakaszok metszéspontja. K távolsága AB -től és AC -től $FK \cdot \sin AFK \triangleleft$, illetve $KE \cdot \sin KEA \triangleleft$. Hasonlóan írhatjuk fel L és M távolságát az ABC háromszög megfelelő oldalaitól. Mivel AK , BL és CM egy ponton mennek át, felírhatjuk a Ceva-tétel módosított változatát az ABC háromszögben:

$$(1) \quad \frac{FK \cdot \sin AFK \triangleleft}{KE \cdot \sin KEA \triangleleft} \cdot \frac{DL \cdot \sin BDL \triangleleft}{LF \cdot \sin LFB \triangleleft} \cdot \frac{EM \cdot \sin CEM \triangleleft}{MD \cdot \sin MDC \triangleleft} = 1.$$

Másrészt a DEF háromszögre felírva az eredeti Ceva-tételt:

$$(2) \quad \frac{EK}{KF} \cdot \frac{FL}{LD} \cdot \frac{DM}{ME} = 1.$$

Megszorozva ezzel az előző egyenletet, azt kapjuk, hogy

$$(3) \quad \frac{\sin AFK \triangleleft}{\sin KEA \triangleleft} \cdot \frac{\sin BDL \triangleleft}{\sin LFB \triangleleft} \cdot \frac{\sin CEM \triangleleft}{\sin MDC \triangleleft} = 1.$$

Hátra van még, hogy azt is kihasználjuk, amit a DG , EH és FI szakaszokról tudunk. A DEF háromszögben alkalmazva Ceva tételét,

$$(4) \quad \frac{EG}{GF} \cdot \frac{FH}{HD} \cdot \frac{DI}{IE} = 1.$$

Elosztva ezzel (3)-at:

$$(5) \quad \frac{FG \cdot \sin AFK \triangleleft}{GE \cdot \sin KEA \triangleleft} \cdot \frac{DH \cdot \sin BDL \triangleleft}{HF \cdot \sin LFB \triangleleft} \cdot \frac{EI \cdot \sin CEM \triangleleft}{ID \cdot \sin MDC \triangleleft} = 1,$$

ez az egyenlőség pedig éppen azt állítja, hogy az AG , BH és CI szakaszok megfelelő oldalaktól vett távolságarányainak szorzata 1, azaz Ceva tételének módosított változata szerint ezek a szakaszok is egy ponton mennek át. $\square$

Köszönetet szeretnék mondani Matolcsi Máténak a cikk alapötletéért, és azért is, hogy [4] dolgozatát felhasználhattam.

Hivatkozások

- [1] Surányi János: Az 1990. évi Kürschák József Matematika Tanulóverseny feladatainak megoldása, *Középiszkolai Matematikai Lapok*, **41** (1991), 51–61.
- [2] Hajós György: *Bevezetés a geometriába*, Tankönyvkiadó (Budapest, 1972).
- [3] P. Körtesi: *Theorems in the geometry of the triangle*, Junior Mathematical Society Miskolc (Miskolc, 1998).
- [4] M. Matolcsi: *Ceva's theorem and a few extensions*, Extended Essay (Atlantic College, 1993).